

לשוננו לעם

עורך: משה פלורנטין

מתוך

כרך נו, תשס"ז

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

דברי סגן נשיא האקדמיה פרופסור אברהם טל

אישי ראש הממשלה,

אדוני השר,

ברוכים הבאים אל האקדמיה ללשון העברית,

לא דבר קל הוא בואכם אלינו וישיבתכם בקרבנו. אמנם נתכבדנו בעבר בביקורי שרים, ושועים גילו התעניינות כנה במפעלותינו. אף נשיאים באו אלינו ואפילו אירחו אותנו במשכנם. ואולם מאז בא דוד בן-גוריון להשתתף בישיבה הפומבית שעסקה בהקמת האקדמיה, בחודש טבת בשנת תש"ט, איש מוותיקי המוסד הזה אינו זוכר ראש ממשלה שנתפנה מטרדותיו המרובות והניח למשאו הכבד כדי לבוא ולשבת במחיצתם של עמלי לשוננו. בין גירגי בוש לז'אק שיראק וטוני בלייר מצאת, אדוני, בסדר היום הגדוש שלך מקום לבית המלאכה של הלשון העברית – וזה מרגש.

הרשו נא לי, רבותי, לומר לכם מילים אחדות של היכרות עם פן אחד של פעולות האקדמיה, הוא המילון ההיסטורי ללשון העברית. זהו מפעל שתכליתו להציג כל מילה של השפה בגלגולי הוראותיה ובהתפתחות צורותיה.

יזמת הדיון בייסודו של מילון היסטורי עלתה בימי נשיאותו של נפתלי הרץ טור-סיני, נשיאה הראשון של האקדמיה. לימים נתכוננה מועצה שקבעה את היקף המילון העתידי לקום למן הספרות הכתובה עברית בתום מה שקרוי בפנינו "ספרות המקרא", כלומר מן המאה השנייה לפני מניין האומות, ועד קום מדינת ישראל – תקופה של כאלפיים ומאתיים שנה. בראש המפעל עמד מורנו הפרופסור זאב בן-חיים. הוא יסד אותו, טיפח אותו, קבע את דרכי פעולתו והכשיר חבורה מעולה של עובדים.

ראשיתו של המפעל בהכנת קטלוג מלא של כל היצירה הכתובה עברית, על כל ענפיה: הכתובות, המטבעות והתעודות של ימי הבית השני, מגילות ים המלח, חיבורי ההלכה והמדרש מימי התנאים והאמוראים, ספרות החכמה והמוסר, התפילות ופיוטי העבודה בבית הכנסת, ספרות הגאונים על פירושי המקרא והשאלות והתשובות שלה. רבות טרחו מלומדים כדי ללקט כל מידע על אוצר הספרות היהודית ולהעלות כל חיבור, בין גלוי ומצוי בכל מקום שחיים יהודיים תוססים בו, בין עלום ונשכח שדורות זנחוהו ולא נודע אלא זכרו מחיבורים אחרים. הקטלוג הזה, שאין דוגמתו בעולם, נתכנס ב"ספר המקורות", שערך מייסד המפעל ומנהלו הפרופסור בן-חיים. הספר הנחה את עובדי המילון בליקוט החיבורים, בסידורם לפי סדר הזמנים ובעריכתם לפי איכות מסירתם במהלך הדורות.

תצלומים של כתיב יד מכל הספריות בעולם ופרסומים מדעיים של חוקרים מכל האומות כונסו על מדפי האקדמיה, וחבורת המלומדים טרחה בהפקת קונקורדנציה של כל היצירה העצומה הזאת. הם קראו כל כתובת, כל מטבע וכל טביעת חותם, כל פיסת קלף וכל פפירוס, כל דף נייר. הם פירקו את החיבורים וניתחו וניתחו דקדוקי את כל התיבות שבהם.

פרי עמל השנים הללו הוא מסד נתונים נגיש לכל מעיין. הוא מכיל כשישה מיליון וחצי תיבות ערוכות עריכה דקדוקית מלאה, המאפשרת שליפה מהירה של כל תיבה לפי צורתה או לפי שורשה והצגתה בהקשרה בכל המקומות שהיא נתונה בהם. עוד מעט ידגימו ראש מדור המחשוב ועוזריה את פעולתו של מסד הנתונים הזה.

כך קם ונהיה ארכיון שלם של היצירה העברית למן התקופה שלאחר המקרא ועד לסוף ימי הגאונים, אף הוא יחיד מסוגו בעולם. לפי שעה הושלם הארכיון של הספרות העתיקה. בד בבד הולך ונבנה מסד נתונים של הספרות החדשה, מימי ההשכלה ועד ימינו. עוד לפנינו עבודה מרובה: יצירת ארכיון גם לתקופת ימי הביניים. מאות חיבורים מן התקופה הפורייה ביותר ביהדות מצפים לגאולה, על יצירות הפיוט והשירה, ההגות והפילוסופיה, הדקדוק והפרשנות שבהם. ואנו מקווים שיימצא המימון הדרוש לגאולתם. אז יושלם ארכיון הענק הזה האוגר את כלל היצירה העברית.

הואיל ואנו מפעל לאומי, פתחנו את שערנו לאומה. כל אדם בישראל יכול לבוא בהם ולהפיק מן המידע המוצע כאן את מבוקשו לעיונו ולהרחבת דעתו. כמה מפעלי תרבות כאלה איכא בשוקא?

עתה הגיעה העת לעיבוד המילוני של החומר שהושלמה קליטתו, היינו לכתובת הערכים המצטרפים לכדי מילון של התקופה העתיקה. עובדי המילון טורחים בכינוס המובאות שמילה פלונית מופיעה בהן. הם ממיינים אותן על פי גוני המשמעות של המילה הנידונה, הם עורכים את המובאות הנבחרות עריכה כרונולוגית המציגה את גלגולי המשמעות מדור לדור ומציעים את ההגדרות העולות מן ההקשרים הנתונים במובאות.

הפקת הערכים היא בראשית צעדיה, ואנו מנסים ניסיונות לברר את דרכינו. אם יהיו לנו משאבי האנוש הדרושים, המילון ההיסטורי יקום על יסוד הניסיונות הללו. תודה רבה.